

tal. Egyértelműen kiadói hanyagságra megy vissza viszont az, hogy a kiadás évszáma egy az egyben lemaradt a kiadványról.

Mindezen kritikai észrevételeket figyelembe véve is elmondható ugyanakkor, hogy összességében véve egyértelműen olyan munkát kapunk kézhez, amely a maga műfajában mind szakmai színvonalát, mind élvezhetőségét tekintve egyedülálló, és egyúttal azt a talán nem túl hiú reményt is felébreszti, hogy ezen a kiváló példán nekibátorodva a régi magyar irodalom nehezebben megközelíthető, a szélesebb olvasóközönség számára pedig éppen ezért eddig rejtve maradt érdekes termékei is hasonló formában napvilágra kerülnek majd.

BACSKAI-ATKARI, JULIA

Katona Hajnal Tünde: Nyelvi attitűd és jogismeret erdélyi magyar közösségekben. Szociolingvisztikai vizsgálat

A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 10.

Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége Kiadó, Sepsiszentgyörgy. 2016. 376. o.

Katona Hajnal Tünde doktori értekezésének kiadásra átdolgozott változata Nyelvi attitűd és jogismeret erdélyi magyar közösségekben címmel 2016-ban jelent meg az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége Kiadó gondozásában. A monográfia egy szociolingvisztikai vizsgálat eredményeire alapozva arra keresi a választ, hogy milyen attitűdök fűződnek az anyanyelvhasználathoz illetve a kodifikált nyelvi jogokhoz, valamint mely tényezők befolyásolják az adatközlők viszonyulásmódját.

Az Előszót, valamint a Köszönetnyilvánítást követően a Bevezetés című fejezetben a nyelvhasználati szintér, nyelvi attitűd, nyelvi jogok kérdésköreiről olvashatunk. Szintén a bevezető fejezetben kerül bemutatásra a romániai magyar közösség nyelvi jogi helyzete a Regionális és kisebbségi nyelvek európai kartájának ratifikálást megelőző (1945–2007), valamint a ratifikálást követő (2007–2012) időszakban.

A következő fejezetben ismerteti a szerző a kutatás során megfogalmazott hipotéziseit, a kutatás körülményeit (minta, módszerek, eszközök, helyszínek, adatközlők), a felmerülő problémákat. A vizsgálat fő eszköze egy kérdőív volt, melynek lekérdezése 2012 februárja és 2013 áprilisa között történt három régió kilenc településén. Egy-egy régió a tömbben (Hargita megye) és a szórványban élő (Hunyad megye) magyarságot képviselte, egy régióban pedig a magyarság a lakosságnak megközelítőleg felét képezi (Maros megye). A kérdőív 42 kérdésből állt, nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazott. A kérdőíves vizsgálat mellett az adatgyűjtés másik módszere a résztvevő megfigyelés volt.

A kérdőíves felmérés mintája nem reprezentatív. A vizsgálatban összesen 180 adatközlő vett részt (régióként 60, 30 városi és 30 falusi környezetben élő személy), mely két korcsoportba sorolható: 20–35 éves, valamint 45–60 éves. A szer-

zó a két korcsoportot azzal magyarázza, hogy a vizsgálat során fény derülhet a generációk közötti mentalitásbeli különbségekre, ugyanakkor nem tér ki arra, hogy a 36–44 közötti korosztály miért nem került be a mintába. Az adatközlők kiválasztásának szempontjaiként szolgált még a nem illetve a végzettség szerinti eloszlás is.

A harmadik fejezet Az adatközlők nyelvi környezete címet viseli. A fejezetben a kérdőív azon kérdéseire érkezett válaszokból nyert adatok elemzése olvasható, melyek a különböző élethelyzetekben leggyakrabban használt nyelvre, nyelvi tájképre vonatkoznak, valamint az olyan nyelvhasználati szituációkra terjednek ki, ahol legalább egy román anyanyelvű személy is jelen van. A kapott eredményeket a szerző a különböző nyelvhasználati színterek (család, munkahely, oktatás, vallás, hivatal stb.) mentén mutatja be. A vizsgálat által nyert adatok alapján a nyelvi tájkép vonatkozásában megállapítható, hogy a tömbmagyarságban élők a kérdőív által érintett legtöbb helyszínen láthatnak magyar nyelvű szöveget, a románok arányának növekedésével viszont csökken azoknak a tereknek a száma, ahol magyar nyelvű feliratok láthatók, Maros megye átmenetet képez a tömb és a szórvány között. A kérdőívre érkezett válaszok hasonló eredményt mutatnak a különböző nyelvhasználati színterek vonatkozásában is: minél kisebb a magyarság aránya a régióban, annál kevesebb helyzetben van alkalma anyanyelvét használni, Maros megye szintén átmenetet képez. A magánszférához tartozó nyelvhasználati szituációknál (család, barát, vallás stb.) azonban nincs nagy eltérés a régiók között. Különbözik az adatközlők kétnyelvűsége is: a Hargita és a Maros megyei adatközlők esetében az anyanyelv dominanciája a jellemző, Hunyad megyében a román nyelv irányába történő dominanciaváltás folyamata mutatkozik.

A negyedik fejezet az adatközlők nyelvi attitűdjét befolyásoló korábbi tapasztalataira tér ki, valamint vizsgálja, hogy anyanyelvhasználatuk tekintetében hogyan viselkednek románok jelenlétében. A 180 adatközlőből 120 egyszer sem került olyan helyzetbe, amely bármilyen irányba változtatná a magyar nyelvvel kapcsolatos nyelvi attitűdjüket. Azok az adatközlők, akik már magyarságuk, anyanyelvük miatt kerültek konfliktusos helyzetbe, nyelvi attitűdjeiket elsősorban az a nyelvi környezet határozza meg, amelyben szocializálódtak. Katona Hajnal Tünde megállapítja, hogy a román anyanyelvűek jelenlétében történő nyelvválasztás terén régióként különbség van az adatközlők nyelvi attitűdje között, azonban egyetlen térség sem homogén abban a tekintetben, hogy az ott élők hogyan viszonyulnak anyanyelvük használatához. A magyar nyelv legszélesebb használati tere Hargita megyében van, ahol az adatközlők számára természetes, hogy a legtöbb kommunikációs helyzetben használhatják anyanyelvüket.

A szórványban élők számára a magyar nyelv a család, az intimitás nyelve, ebből a környezetből kikerülve anyanyelvük használatára elég kevés tér marad. Ez legfőképp abból a helyzetből adódik, hogy a magánszférából kilépve legtöbbször román anyanyelvűekkel kerülnek kapcsolatba. A román nyelv használata egyfajta védettséget is jelent a számukra a lehetséges hátrányos megkülönböztetésekkel

szemben. A román nyelv gyakori használata miatt magyar beszédükben előfordulnak interferenciajelenségek, kódváltások. Emiatt, főleg a külső negatív vélemények hatására, csökken számukra az anyanyelv presztízse, a magyar nyelvet kevésbé értékesnek, a nyilvánosság előtt kevésbé felvállalhatónak tartják.

A Maros megyei válaszok átmenetet képeznek a tömbben és a szórványban felfedezhető nyelvi attitűdök között abban az értelemben, hogy mindkét típussal találkozhatunk. Általánosságban véve azonban sokkal közelebb áll a tömbmagyarságban tapasztaltakhoz. Ezt a szerző azzal magyarázza, hogy a szórványban élőkhez képest a Maros megyei adatközlőknek jóval több kommunikációs helyzetben van lehetőségük a magyar nyelv használatához.

A szerző az ötödik fejezetben azt vizsgálja, hogy az adatközlők tisztában vannak-e az általános, illetve a polgármesteri hivatalban, a postán és a rendőrségen érvényesíthető nyelvi jogaikkal. A kérdőív vonatkozó kérdéseire kapott válaszokból Katona Hajnal Tünde azt a következtetést vonta le, hogy jogismeret tekintetében az adatközlőknél elég nagy a bizonytalanság. A valósággal megegyező válaszok aránya elég magas, ugyanakkor sok válasz így kezdődött: „szerintem igen”, „szerintem nem”, „azt hiszem” stb., valamint a válaszból kiderült, hogy saját vagy mások által megélt tapasztalat által jutott arra a következtetésre. A jogismeret hiányát a szerző azzal magyarázza, hogy az adatközlők az anyanyelvhasználati jogokat inkább politikai kérdéskörnek tekintik, valamint úgy tudják, hogy az ezzel kapcsolatos jogszabályok folyamatosan változnak, másrészt nem jelentek garanciát az anyanyelv használatára.

A következő fejezet címe: Az anyanyelvhasználat fontossága, illetve a nyelvi jogok iránti igény. Az adatközlők válaszaiból a szerző arra a következtetésre jut, hogy az anyanyelvhasználat fontosságának megítélését, igényét leginkább az egyén nyelvi környezete határozza meg. Az, hogy az egyén mennyire ragaszkodik anyanyelvhasználati jogához a különböző nyelvhasználati színtereken, többnyire a tanult vagy kialakult szokásoktól, pozitív vagy negatív tapasztalatoktól, hiedelmektől, a román nyelvtudás szintjétől, illetve más nyelvi attitűdtől függ. Szűk családi körben, illetve a vallásos életben régióként nincs különbség az anyanyelvhasználat iránti igény tekintetében, azonban nagyobb családi körben, baráti összejöveteleken, magyarul társalogni ott bizonyul fontosabbnak, ahol a magyarok aránya jelentős.

A hetedik fejezet a tannyelvválasztást, illetve a hivatalos ügyek intézése során történő nyelvválasztást mutatja be. A tannyelvválasztást az anyanyelvi oktatási igény határozza meg, a nyelvi jogi ismerete nincs hatással az adatközlők döntésére. A hivatali ügyintézés során történő nyelvválasztást meghatározza az intézmény alkalmazottainak etnikai összetétele, a bevett gyakorlat, valamint az anyanyelvhasználati joggal kapcsolatban kialakult elképzelés. Döntéshozatalkor mindkét esetben fontos szerepet kap az, hogy az egyén önmagáról pozitív képet alakítson ki másokban. Oktatási intézmény választásakor ez a magyar közösség

elvárásaihoz történő igazodást jelenti, hivatalos szférában a nyelvválasztás a magyar lakosság arányától függ. Mindkét esetben meghatározó a nyelvi attitűd is: akik szemében a magyar nyelvnek magas a presztízse, lehetőségeikhez mérten gyakrabban élnek nyelvi jogaikkal, mint azok, akik anyanyelvüket bizonyos szempontból funkcióvesztettnek, akadálynak tekintik.

A nyolcadik fejezet A nyelvi jogokhoz való viszonyulás címet kapta. A szerző úgy véli, az egyén minél pozitívabban viszonyul saját anyanyelvéhez, annál inkább igényli használatának lehetőségét minél több nyelvhasználati szintén. Olvashatunk arról, hogy a három régió adatközlői hogyan viszonyulnak nyelvi jogaikhoz például a magánszférában, hivatali ügyintézéskor, az oktatásban, a médiában, a szolgáltatói szférában. A fejezetből azt is megtudhatjuk, hogy az adatközlők mennyire tartják fontosnak, hasznosnak a nyelvi jogokért folytatott küzdelmet, valamint ők maguk részt vennének-e a nyelvi jogok bővítése érdekében szervezett mozgalomban. A vizsgálat eredményeiből megállapítható, hogy nyelvi jogaikkal a gyakorlatban leginkább a Hargita megyei adatközlők élnek: legtöbbjük nemcsak fontosnak tartják a magyar nyelv használatát, hanem a legtöbb helyzetben használják is anyanyelvüket. A nyelvi jogok igénylése iránti érzékenység viszont a Maros megyeiek körében a legmagasabb.

Az utolsó fejezetben a monográfia alapját képező kutatás összegzése olvasható, a szerző sorra veszi, ellenőrzi azokat a hipotéziseket, melyet kutatása megtervezése során megfogalmazott. Az első hipotézis szerint minél pozitívabb az egyén nyelvi attitűdje, annál pozitívabban viszonyul anyanyelvhasználati jogaihoz, s minél pozitívabban viszonyul az az egyén anyanyelvhasználati jogaihoz, annál pozitívabban értékeli anyanyelvét. A szerző megállapítja hogy minél pozitívabb valakinek a nyelvi attitűdje, annál valószínűbb, hogy ilyen helyzetben a magyar nyelv használata mellett dönt, ugyanakkor minél kevésbé tartja funkcionálisnak vagy elfogadottnak az adott helyzetben vagy környezetben, annál inkább hajlik a román nyelv használatára, akár annak ellenére is, hogy tudatában van törvény adta lehetőségeinek.

A második hipotézis szerint a romániai magyarok nyelvi attitűdjei, nyelvi jogokhoz való viszonyulásmódjai is különböznek annak függvényében, hogy tömbben vagy szórványvidéken élnek, ugyanakkor azok nyelvi attitűdjei, akik olyan településen, régióban élnek, ahol a magyarság a lakosságnak megközelítőleg felét teszik ki, e tekintetben átmenetet képeznek a tömbmagyarságban és a szórványvidéken élők között. Maros megye nem képez minden tekintetben átmenetet a tömb és a szórványvidék között. A magyar nyelvet Hargita megyében használják legtöbbször, az anyanyelvhasználat fontossága és lehetősége iránti érzékenység Maros megyében a legmagasabb, Hunyad megyében a legalacsonyabb.

A harmadik hipotézis szerint az egyén nyelvi jogokhoz való viszonyulása a nyelvi környezet mellett korrelációban van nemével, korával, végzettségével, illetve a település típusával, amelyen él. Ez a munkahipotézis csak részben igazol-

lódott. Egyetlen kommunikációs helyzet, illetve nyelvi jog esetében sincs szignifikáns attitűdbeli különbség nők és férfiak között, és a végzettség sem befolyásolja a nyelvi jogokhoz való viszonyulást. Nincs jelentősebb eltérés a városi és a falusi adatközlők attitűdjei között sem, a vizsgált korcsoportok között csak néhány nyelvi jog esetében fedezhető fel attitűdbeli eltérés.

Katona Hajnal Tünde olvasmányosan fogalmaz, eredményeit, következtetéseit nagyszámú példaanyaggal, táblázattal, ábrával támasztja alá. Talán az olvasónak még szemléletesebb lett volna, ha a nyelvi tájképpel kapcsolatos eredmények bemutatásánál a szerző a megfigyelés során szerzett tapasztalatait fotókkal is illusztrálja, ugyanakkor ez semmit nem von le a kötet érdemeiből.

TÓTH ENIKŐ